

**AUTIZM SPEKTR BUZILISHIGA EGA BOLALAR: O'ZIGA XOS
RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI, JAHON XALQARO TAJRIBA VA
IJTIMOIY INTEGRATSIYA MASALALARI**

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

“Maxsus pedagogika” yo’nalishi

3-kurs SPD 01 talabasi

To’xtaboyeva Inobat Norsoat qizi

Tel: 94.156-03-97

Email: toxtabayevafotima21@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada autizm spektridagi buzilishlar (ASB) tushunchasi, ularning bolalar rivojlanishiga ta’siri, erta aniqlash va reabilitatsiya dasturlarining o’rni yoritiladi. Shuningdek, jahon tajribasi, xususan ABA terapiya, TEACCH, Floortime kabi metodlarning samaradorligi tahlil qilinadi. Maqolada autizimli bolalarni ijtimoiylashtirish va inklyuziv ta’lim jarayoniga jalb etish masalalari, oilaviy qo’llab-quvvatlash hamda jamiyat integratsiyasining o’ziga xos jihatlari ko’rib chiqiladi.

ANNOTATION

This article discusses Autism Spectrum Disorders (ASD), their impact on child development, and the importance of early diagnosis and rehabilitation programs. It also analyzes international practices such as ABA therapy, TEACCH, and Floortime. The article highlights the importance of social integration, inclusive education, family support, and community involvement in improving the quality of life of children with autism.

Kalit so'zlar:

Autizm, spektr buzilishlari, erta aniqlash, reabilitatsiya, ABA terapiya, TEACCH, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy integratsiya

Keywords:

Autism, spectrum disorders, early diagnosis, rehabilitation, ABA therapy, TEACCH, inclusive education, social integration

KIRISH

So'nggi yillarda autizm spektridagi buzilishlar (ASB) dunyo miqyosida dolzarb ilmiy va ijtimoiy masalalardan biriga aylanmoqda. Xalqaro statistik ma'lumotlarga ko'ra, har 100 nafar boladan 1–2 nafari ushbu buzilish belgilari bilan tug'iladi yoki erta yoshda tashxislanadi. Autizm bolaning nutqi, muloqot ko'nikmalari, ijtimoiy moslashuvi va kognitiv rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, autizmli bolalarni erta aniqlash va samarali reabilitatsiya dasturlarini joriy etish masalasi maxsus pedagogika, psixologiya va tibbiyotda alohida ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda.

Autizm spektridagi buzilishlar: tushuncha va rivojlanish xususiyatlari

Autizm spektridagi buzilishlar – bu markaziy asab tizimining rivojlanishida yuzaga keladigan murakkab nuqson bo'lib, ular bolaning ijtimoiy aloqaga kirishishi, nutqiy muloqoti va xulq-atvorida sezilarli cheklanishlarga olib keladi. Autizm ko'p qirrali bo'lib, uning namoyon bo'lish darajasi yengil shakldan og'ir shaklgacha farqlanadi. Ba'zi bolalarda nutq to'liq rivojlanmasligi mumkin, boshqalarida esa ijtimoiy muloqotda qiyinchiliklar, stereotipik xatti-harakatlar va hissiy izolyatsiya kuzatiladi.

Jahon tajribasi va reabilitatsiya yondashuvlari

Autizmli bolalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xalqaro tajriba turli xil pedagogik va psixologik metodlarni qamrab oladi. Eng ko'p qo'llaniladigan metodlardan biri bu

ABA (Applied Behavior Analysis) terapiyasi hisoblanadi. U bola xulqini ijobiy shakllantirish va salbiy odatlarni kamaytirishga qaratilgan ilmiy asoslangan uslubdir. Bundan tashqari, TEACCH dasturi (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children) va Floortime yondashuvi ham autizimli bolalarda sezilarli natijalar beradi. AQSh, Buyuk Britaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya tajribalarida ushbu dasturlar keng tatbiq etilgan.

Autizimli bolalarni ijtimoiy integratsiya qilish masalalari

Autizimli bolalarning jamiyatga to'laqonli integratsiyasi uchun inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish muhimdir. Inklyuziv ta'lim autizimli bolalarning sog'lom tengdoshlari bilan birga ta'lim olishini ta'minlaydi. Bu esa ularning ijtimoiylashuvi, muloqot va moslashuv ko'nikmalarining shakllanishiga yordam beradi. Ota-onalarning faol ishtiroki, psixologlar va pedagoglarning hamkorligi bola natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Shuningdek, davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlash va maxsus markazlar faoliyatini yo'lga qo'yish ham zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, autizm spektridagi buzilishlarni erta aniqlash va samarali rehabilitatsiya dasturlarini joriy etish autizimli bolalarning ijtimoiylashuvi va rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Jahon tajribasida qo'llanilayotgan ABA, TEACCH va Floortime kabi metodlar autizimli bolalarning nutqiy, kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali ekanligi isbotlangan. Kelgusida ilmiy tadqiqotlar yangi metodlarni ishlab chiqish, zamonaviy texnologiyalarni rehabilitatsiya jarayoniga tatbiq etish va oilalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilishi lozim.

Bundan tashqari, autizimli bolalarni qo'llab-quvvatlash faqat maxsus pedagoglar yoki psixologlar zimmasidagi vazifa emas, balki keng jamoatchilik va davlat siyosati darajasida ham dolzarb masaladir. Jamiyatda autizm to'g'risida ijobiy

qarashlarni shakllantirish, stereotiplardan voz kechish va inklyuziv muhitni rivojlantirish autizmlil bolalarning kelajakda kasb-hunar egallashi, mustaqil hayot kechirishi va to'laqonli jamiyat a'zosi sifatida o'z o'rnini topishiga imkon yaratadi.

Shuningdek, O'zbekiston tajribasida ham autizm spektr buzilishiga ega bolalar uchun maxsus maktablar, logoped markazlari va rehabilitatsiya muassasalarini rivojlantirish, inklyuziv ta'limni bosqichma-bosqich kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlar olib borilmoqda. Bu jarayonlarda xalqaro tajribani o'rganish, ilmiy hamkorlikni kuchaytirish va yangi metodikalarni amaliyotga tatbiq etish katta ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida autizm bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, zamonaviy texnologiyalar (masalan, raqamli platformalar, interaktiv dasturlar, sun'iy intellektga asoslangan qo'llanmalar)ni rehabilitatsiya jarayoniga joriy etish va oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash muhimdir. Faqat shundagina biz autizmlil bolalar hayot sifatini oshirish, ularning huquq va imkoniyatlarini ta'minlashda yuqori natijalarga erisha olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lovaas, O. I. (1987). Behavioral treatment and normal educational and intellectual functioning in young autistic children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*.
2. Frith, U. (2008). *Autism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
3. Dawson, G., & Burner, K. (2011). Behavioral interventions in children and adolescents with autism spectrum disorder: A review of recent findings. *Current Opinion in Pediatrics*.
4. Yusupova D.A. *Maxsus pedagogika asoslari*. – Toshkent: TDPU, 2020.

5. Karimov A.B. Bolalarda nutq buzilishlari va korreksion metodlar. – Samarqand: SMIU, 2021.
6. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5).
7. Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The Lancet*.
8. Smith, T. (2010). Early and intensive behavioral intervention in autism. *Encyclopedia of Behavior Modification and Cognitive Behavior Therapy*.
9. National Autism Center. (2015). Evidence-Based Practice and Autism in the Schools.
10. UNICEF (2021). Inclusive education for children with disabilities.